

Φλάβιο Ζανόν.

Οι ενδιάμεσοι χώροι του τόπου – της κατοικίας.

Ενδιάμεσοι χώροι για μια μονοκατοικία μπορούν να εννοούνται οι κήποι, είτε αυτή τοποθετείται στην ύπαιθρο, όπου συνήθως αποτελεί αυτονόητη σχεδιαστική επιλογή, είτε σε σχέση με το αστικό τοπίο, όταν βρίσκεται σε πόλη. Βέβαια στην δεύτερη περίπτωση, μόνο σε πολύ ευνοούμενες περιπτώσεις υπάρχουν μεγάλοι κήποι στον αστικό ιστό, όπου συχνά, στο πλαίσιο των αλλαγών που υπέστη μια πόλη ιστορικά, έχουν μεταμορφωθεί σε πάρκα ή έχουν εντελώς αποκοπεί από το αρχικό πλαίσιο όπου κυριαρχούσε το φυσικό στοιχείο.

Η τάση της κατοίκησης στην ύπαιθρο, στην ελληνική πραγματικότητα αρχίζει να παίρνει έντονες διαστάσεις μετά από την δεκαετία του 1970, μέχρι που για διάφορους, περίπλοκους λόγους το φαινόμενο είναι πλέον ανεξέλεγκτο. Ακριβώς σε αυτή την όψη του φαινομένου της μονο-κατοικίας στην εξοχή, δυστυχώς στον ανεξέλεγκτο πολλαπλασιασμό της, διαπιστώνεται η βασική της αλλοίωση, δηλαδή η έλλειψη μιας αλληλένδετης σχέσης για συνεργία με την φύση. Εδώ η μιλάμε πλέον για τα απομεινάρια μιας ευτυχούς εικόνας η οποία στην προσαρμογή της με τα ανθρώπινα όντα που πάντα ήθελαν να την ελέγξουν και να την κατακτήσουν, πληγώνεται.

Ιστορικά το αρχέτυπο της μονοκατοικίας - βίλας, που ουσιαστικά είναι το εκφυλισμένο θέμα όλων των σύγχρονων παραλλαγών της μονοκατοικίας στον ελληνικό χώρο, αποτελούνταν από τον κτισμένο πυρήνα μιας πελώριας κτηματικής έκτασης. Βεβαίως όντας το κέντρο ενός πάρκου ή καλλιεργημένων αγρών επιβεβαίωνε συμβολικά ότι οι υπερισχύουσες κινήσεις και λειτουργίες κατέληγαν από το έξω προς το εσωτερικό. Από την βίλα του Πλίνιου μέχρι στο συγκρότημα *Stretto House* του Steven Holl, το σπίτι είναι ένα *οικόσημο* στο τοπίο. Εννοούμε ότι πρόκειται για έναν οίκο, ικανό να «συμβολίζει» την εγκατάσταση κάποιας οικογένειας στην φύση. Φανερά όλα φαίνεται να καταλήγουν στην κατοικία, όμως με αντίστροφη αξιολόγηση εκείνο που αξίζει να αναδεικνύεται είναι ο κήπος, ως δομημένο σύνολο σχέσεων του ανθρωπογενούς, σε συνομιλία με την ύπαιθρο. Αν κάποιος αποφασίσει λοιπόν να κατοικεί κυριολεκτικά στην εξοχή, τελικά πρέπει να υποβάλλει διακριτικά τα σέβη του στην φύση, η οποία με την σειρά της, θα του τα ανταποδώσει με άλλη ποιότητα ζωής.

Εικ.1. Ο κήπος της κατοικίας Χωρέμη, εγκλωβισμένος στην πόλη της Χίου.

Εικ.2. Κήπος του Stretto House του Steven Holl στο Τέξας.

Όμως στην σχέση όσμωσης που υφίσταται μεταξύ του έξω και του μέσα μιας κατοικίας αυτή η προφανής αρχή παραβιάζεται στις περισσότερες περιπτώσεις. Δηλαδή υπερισχύουν οι υποτιθέμενες ανάγκες της κατοικίας που τελικά καταλαμβάνει όσο περισσότερο χώρο γίνεται, τιμωρώντας με αυτό τον τρόπο, εκείνη την ισόρροπη σχέση με το περιβάλλον, που μπορεί να προσφέρει ένας κήπος. Για να είμαστε πιο σαφείς θα μπορούσαμε να εκλάβουμε τον ενδιάμεσο χώρο, μεταξύ της υπαίθρου ή ακόμα και στην μονοκατοικία της πόλης, στις πιο τυχερές περιπτώσεις, πολύ μεγαλύτερο από αυτό που συνηθίζεται. Η ουσιαστική διαφορά είναι συνάρτηση της κλίμακας. Ένα κτίριο για να αξίζει τον ορισμό «μονοκατοικία στην εξοχή» θα έπρεπε να ισορροπείται με την έκταση γης που της αντιστοιχεί, στον βαθμό που ο ενδιάμεσος χώρος θα έτεινε να μοιάζει με την φύση γύρω του.

Στην περίπτωση της ελληνικής πραγματικότητας, το ζήτημα δεν πρέπει να περιορίζεται στο ποιες είναι οι κοινωνικές τάξεις που έχουν την άνεση να πλησιάζουν τις τιμές τέτοιων μεγάλων οικοπέδων. Αυτό γιατί η θεωρητική απαίτηση για την κατασκευή μιας μονοκατοικίας σε μεγάλης έκτασης γη είναι λειτουργική στον βαθμό που ικανοποιεί τον σεβασμό της υπαίθρου, που αποτελεί κληρονομιά για όλους μας. Με την βοήθεια της αφηρημένης έννοιας του Πανός, δια μυθολογικών, λογοτεχνικών και ψυχολογικών κειμένων¹ αναφερομένων στον θέμα της φύσης, διαπιστώνουμε ότι η ανάγκη της απεραντοσύνης του χώρου είναι θέμα περισσότερο συναφές με τον θεό με τα κασικίσια πόδια, παρά με έναν υποτιθέμενο πλούσιο κτηματία.

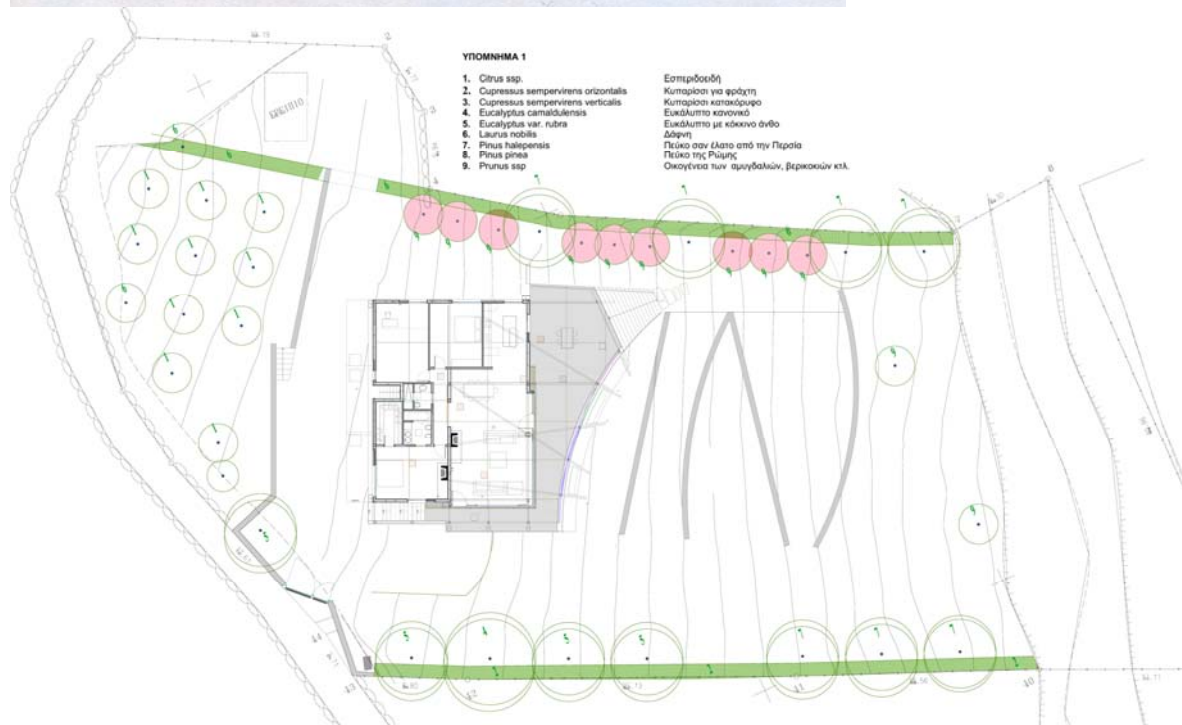
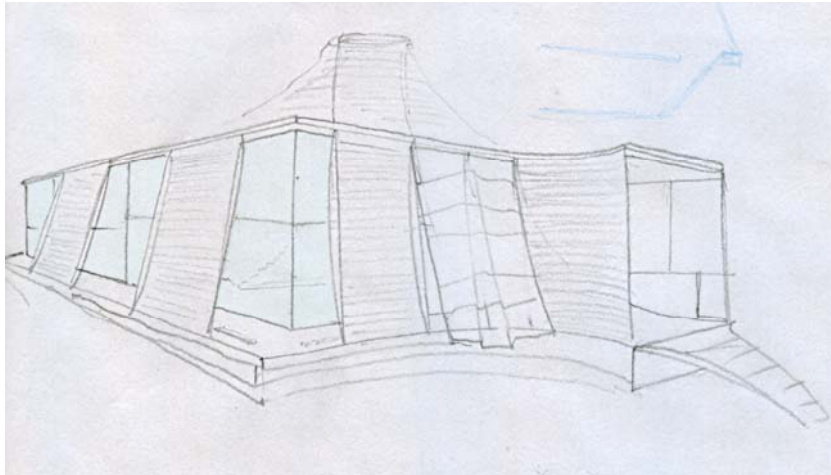
Εικ.3. Edward Burne Jones, Η Ψυχή και ο Πάν, Πινακοθήκη Πανεπιστημίου Harvard.

Εικ.4. Ακουαρέλα για την οργάνωση του κήπου κατοικίας Μιχελάκη - Χριστοδουλόπουλου.

Επί τούτου επιλέχθηκαν δύο παραδείγματα από έργα του γραφείου Ν.Σκουτέλης & Φ.Ζανόν, όπου οι μελέτες των οικιών αυτών έγιναν στο πλαίσιο του σεβασμού, πρώτα των φυσικών αξιών του κτήματος σε σχέση με υπόλοιπο τοπίο, και δεύτερο, στο

¹ Αναφερόμαστε σε έννοιες που εντοπίζονται από τον Πλούταρχο στον Πάνα, έως τα ψυχαναλυτικά δοκίμια του James Hillman.

συσχετισμό του μεγέθους του οικοδομήματος με εκείνο του «ενδιάμεσου χώρου» του κήπου, ασχέτως της ολικής εκμετάλλευσης που θέτουν οι κανονισμοί. Δηλαδή και στις δυο περιπτώσεις δεν εξαντλήθηκαν καθόλου οι νόμιμοι συντελεστές. Το θέμα μας ωστόσο δεν θέλει να είναι ούτε νομικό, πολύ περισσότερο κοινωνικό ή οικονομικό επειδή αναμφίβολα οι σημαντικές του παράμετροι πρέπει να αναπτύσσονται με όρους αρχιτεκτονικής, σκεπτόμενοι στα χαρακτηριστικά που ο τύπος της μονοκατοικίας θα μπορούσε να αποκτήσει για να δικαιολογείται η ύπαρξή της στην ύπαιθρο.

Εικ.5. Σκίτσο της πρώτης προσέγγισης της κατοικίας ως νομαδική τέντα.
Εικ.6. Κάτοψη κατοικίας και κήπου Μιχελάκη – Χριστοδουλόπουλου στις Κάτω Αρχάνες.

ΟΙΚΙΑ ΜΙΧΕΛΑΚΗ - ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ. Η συνολική επιφάνεια του χωραφιού αυτού ανέρχεται περίπου στα έξι στρέμματα ενώ εκείνο της κατοικίας στα 200 τετραγωνικά. Στην ακολουθία του αξιώματος που υποστηρίζει την αναμφισβήτητη κυριαρχία της φύσης

πάνω στον άνθρωπο,² η βασική ιδέα για αυτήν την κατοικία ήταν η επιτηδευμένη, και όχι εντελώς πραγματική εύθραυστη εμφάνισή της. Τέτοια επιλογή, οδήγησε στον σχεδιασμό μιας κατασκευής με την θεματολογία της παροδικής υποδομής μέσα στην φύση. Προς τούτο, επινοήθηκε ο γεωμετρικά απλός όγκος του σπιτιού να περιβάλλεται από ένα μεταλλικό σκελετό όπου θα αναρτηθούν ξύλινοι ηλιοθραύστες.

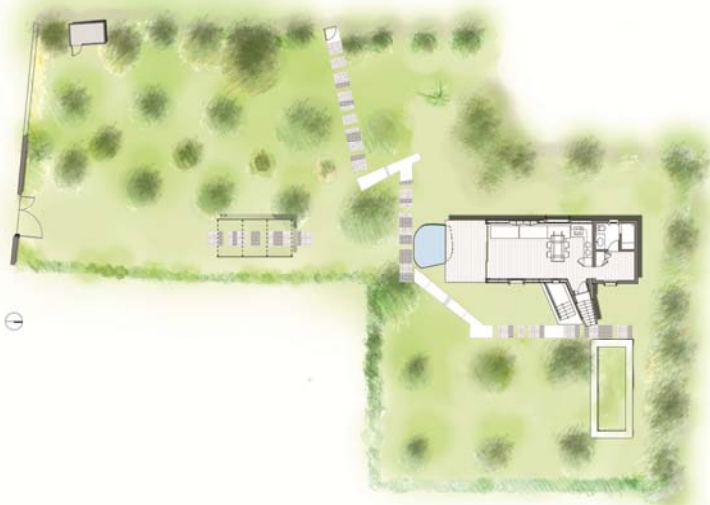
Τυλίγεται με αυτό τον τρόπο από ένα μεταλλικό και ξύλινο πέτασμα που, για λόγους προστασίας από το φως, μιμείται τις καμπύλες μιας τέντας. Άμεσες οι αναφορές στις τέντες των νομάδων που τους προσφέρουν μόνο την βασική, την απαραίτητη προστασία στην αντιμετώπιση της ζωής στην έρημο. Εδώ υπάρχει μια διάθεση για λιτότητα στις μορφές και στα υλικά της κατασκευής, που στοχεύει στην ενίσχυση της φυσικότητας, ως κεντρικό χαρακτήρα στην φυσιογνωμία του μελλοντικού κήπου.

Όλος ο όγκος του σπιτιού, εκτός από τον χώρο του σαλονιού που χαρακτηρίζεται από μια μεγάλη τζαμαρία, έχει επενδυθεί με κοντραπλακέ θαλάσσης. Η οροφή αποτελείται από μικτή κατασκευή του σκυροδέματος με κυματοειδή λαμαρίνα. Στο ύψος των τεσσάρων μέτρων αυτή προεκτείνεται στην στέγαση της ημιυπαιθρίας βεράντας, που ουσιαστικά αποτελεί έναν άλλον ενδιάμεσο χώρο της κατοικίας προς το οργανωμένο «ιδιωτικό» τοπίο. Μια πρόσθετη αρετή αυτών των χώρων αφορά στο ύψος του σπιτιού και στη συνέχεια του εξωτερικού χώρου. Το στοιχείο του ύψους είναι ένα άλλο χαρακτηριστικό από εκείνα που συνήθως θυσιάζονται σε μια μονοκατοικία στην εξοχή, προκειμένου να φτάσουμε στην πλήρη εκμετάλλευση των περιφημων συντελεστών δόμησης, στο νόμιμο περιθώριο του συνολικού ύψους του οικοδομήματος.

Στην περίπτωση της κατοικίας στις Κάτω Αρχάνες, το ύψος όλων των χώρων είναι τέσσερα μέτρα ώστε να επιτρέπεται η διείσδυση των εξωτερικών εικόνων στον μέγιστο βαθμό. Αυτό δεν έχει ληφθεί ως λεπτομέρεια πολυτέλειας, αλλά απεναντίας ως μέσον επικοινωνίας με τα φυσικά στοιχεία. Πράγματι, όταν ένα ύψος δεν αντιστοιχεί στα συνηθισμένα 2,70 των διαμερισμάτων μιας πολυκατοικίας, πρέπει να του αναγνωρίσουμε ότι εκφράζει αρχικά μια ελευθερία του χώρου που ανήκει πρώτα στην φύση, παρά σε νέο-πλουτίστηκες τάσεις της κοινωνίας μας.

Δεν αναφερθήκαμε τυχαία στην πολυκατοικία επειδή είναι ο «ο τύπος» που στην Ελλάδα τυχαίνει να έχει επικρατήσει και στην εκτός σχεδίου δόμηση. Από ψυχολογική και όχι οικονομική άποψη, η μετάλλαξη μιας μονοκατοικίας σε πολυκατοικία είναι η φανερό ένδειξη μιας ιδιόρρυθμης προσποίησης των κατοίκων. Μετά από την δήλωση τους ότι στην εξοχή νιώθουν απελευθερωμένοι από την καταπιεστική πόλη, εισέρχονται σε συνεχή

διαμαρτυρία σχετικά με τις εισβολές εντόμων, μικρών τρωκτικών, ανακατεμένα με χώματα και λάσπες που κατά κακή τους τύχη βρίσκονται έξω από το σπίτι των ονείρων τους.

Εικ.7.
Κάτοψη ιδιοκτησίας με την μικρή κατοικία σε κήπο κοντά στο Ηράκλειο.

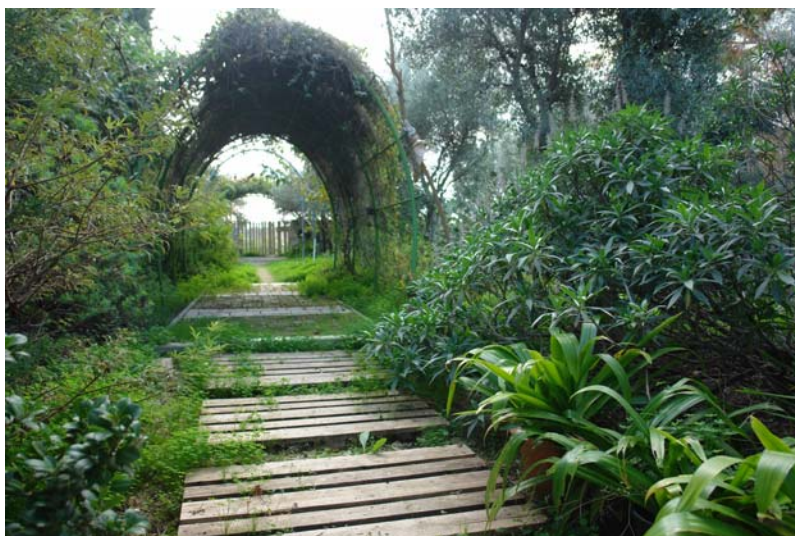
² Ο B.Pascal, (1623-1662), αναρωτιέται: *τι είναι ο άνθρωπος στην φύση; ;Ένα τίποτα σε σχέση με το άπειρο, ένα σύνολο σε σχέση με το τίποτα, κα'τι μεταξύ του παντός και του ουδενός.*

Εικ.8.
Άποψη της κατοικίας από
δυτικά. Στο βάθος
απειλητικά το Ηράκλειο.

ΜΙΚΡΟ ΣΠΙΤΙ ΔΙΑΚΟΠΩΝ ΣΤΟ ΑΓΑΚΟΥ ΜΕΤΟΧΙ - ΗΡΑΚΛΕΙΟ. Σε αυτό το πλήρως υλοποιημένο παράδειγμα μονο-κατοικίας μαζί με τον κήπο της, είναι πιο εύκολο να αναγνωστούν τα εργαλεία που έχουν επιτρέψει την κατασκευή ενός ενδιάμεσου χώρου μεταξύ της οικίας και των αγρών ή μεταξύ του απόλυτου ανθρώπινου και της φύσης, καλλιεργημένης πλέον εδώ, στα περιχώρα του Ηρακλείου Κρήτης. Εδώ, για να είμαστε αντικειμενικοί, στην συγκεκριμένη περίπτωση περισσότερο από την πρώτη, βρίσκεται καθημερινά υπό την απειλή εξαφάνισης λόγω της αναφερόμενης, ανεξέλεγκτης κατασκευαστικής δραστηριότητας. Όμως εδώ, στην άκρη της ένωσης των δύο άρτιων και οικοδομήσιμων οικοπέδων των πεντακοσίων τετραγωνικών, -που ήταν αμπέλι και ελαιώνας, τοποθετηθεί αυτή η μικρή μονοκατοικία. Όπως στο προηγούμενο παράδειγμα η κατασκευή αυτή αποτελείται από μεταλλικό σκελετό επενδυμένο με κοντραπλακέ θαλάσσης, για τους ίδιους λόγους.

Το πρώτο *προσκύνημα* στην φύση εκπληρώθηκε επιλέγοντας για σκίαση τα δένδρα που υπήρχαν ήδη στη περιοχή. Μιλάμε για ελιές, δέντρα που κάνουν τους συνήθεις αγοραστές των νέων οικοπέδων να ανατριχιάζουν επειδή τους υπενθυμίζει λέει το χωριό τους, για κυπαρίσσια, που τους κάνουν να τρομάζουν λόγω των κοιμητηρίων όπου συνηθίζεται να φυτεύονται, τέλος πεύκα που τους κάνουν να εκνευρίζονται επειδή τα παιδιά τους είναι αλλεργικά στην γύρη. Εδώ φυτεύτηκαν ευκάλυπτοι με κόκκινα άνθη, οι οποίοι βεβαίως θα βάζανε σε συναγερμό, πάλι τους νέους ιδιοκτήτες της περιοχής, για τις καταστροφικές τους ρίζες. Με την επιλεγμένη συγχώνευση των δύο κτημάτων και με την προϋπάρχουσα δεύτερη είσοδο, τα μονοπάτια στον κήπο έχουν χαραχτεί για να αποκτήσει ο χώρος μια μεγεθυντική ικανότητα στην καθημερινή περιδιάβασή του από τους χρήστες.

Εικ.9.
Άποψη της ενδιάμεσης
πέργκολας από την κύρια
είσοδο προς το σπίτι.

Με αυτά τα μονοπάτια δημιουργήθηκαν παράλληλα και τα θεματικά τμήματα που αντιστοιχούν σε διαδρομές προς βοτανολογικές συλλογές: η περιοχή με τα εσπεριδοειδή, εκείνη με τα υποτροπικά, μπανανιές και papaya, και εκείνη που φιλοξενεί μια λιμνούλα με ψάρια και νούφαρα. Επάνω από την επιφάνεια με το νερό υπάρχει η βεράντα, στοιχείο συμβολικό όλης της αρχιτεκτονικής σύλληψης, ο ενδιάμεσος χώρος της κατοικίας από τον οποίο γίνεται αντιληπτό όλο το ιδιωτικό τοπίο.

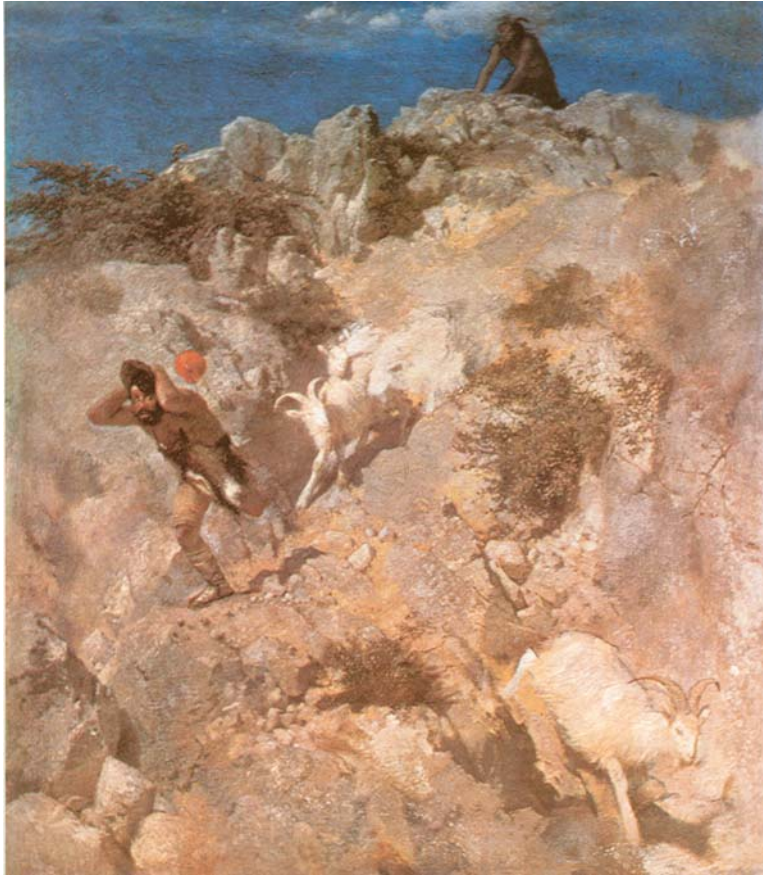

Εικ.10. Η ανατολική όψη και ο δεσπόζων εξώστης.

Στο κλείσιμο των παρατηρήσεών υπάρχει ένα ποσοτικό ζήτημα, σχετικό με την σχέση μεταξύ μονοκατοικίας και του κήπου της και δεύτερον, ένα παράδειγμα από την λογοτεχνία. Αν ένας γενικός κανονισμός ήθελε ποτέ να ασχοληθεί με αυτές τις μορφολογικές προϋποθέσεις, οι αρχές για να οριστεί μια νόμιμη έκταση σε γειτνίαση με καλλιέργειες ή με φυσικό τοπίο, μέσα από τα παραδείγματα που μόλις σας παρουσιάσαμε, ο ελάχιστος επιτρεπόμενος χώρος θα έπρεπε να ορίζεται για την δόμηση των οικοδομημάτων ξεκινώντας από ένα εικοστό της επιφάνειας του κήπου, όταν αυτή ανέρχεται σε ένα στρέμμα.

Στην συνέχεια, το λογοτεχνικό σχόλιο συνδέεται με την εισαγωγή μας, όταν ανατρέξαμε γενικά στην λογοτεχνία για να βρούμε μια ιδιαίτερη αντιστοιχία στα εν λόγω θέματα. Επί τούτου αναφερόμενοι στο διήγημα του E. M. Foster *The Story of a Panic*, που παρεμπιπτόντως ολοκληρώνει και τις σκέψεις μας περί του ύψους . . . των δωματίων. Εκεί περιγράφεται μια παρέα Άγγλων ταξιδιωτών σε εκδρομή στα περίχωρα της Napoli της Ιταλίας. Μετά από μια συλλογική εμπειρία ανεξήγητου πανικού, τρόμος σε ένα ξέφωτο, η συμπεριφορά του νέου πρωταγωνιστή Eustace³ αλλάζει ριζικά. Από τον σιωπηλό και σκυθρωπό έφηβο της έναρξης του διηγήματος, μετά το επριστατικό, μεταμορφώνεται σε ένα αγόρι κυριευμένο από ένα ορμητικό χαρακτήρα, που σαφώς θυμίζει τον Πάνα του τίτλου. Αναζητώντας την φύση σε άλλες διαστάσεις ο Eustace, που δεν θέλει πια να κοιμάται στο δωμάτιό του, κραυγάζει την πιο συγκινητική διαμαρτυρία του κειμένου: «Δεν μπορώ να ζήσω εκεί μέσα επειδή όλα είναι πολύ μικρά . . . ».

³ Πολύ λεπτή η επιλογή του συγγραφέα να κάνει με αυτό το όνομα μια νύξη στην παραδοσιακή εικόνα του ιππότη άγιου Ευστάθιου που συχνά ζωγραφίστηκε, για παράδειγμα στην βυζαντινή αιογραφία και στον Dürer, σε δάσος με ελάφια.

Εικ.11. Arnold Böcklin, Ο Πάν τρομάζει βοσκό, Μουσείο Τέχνης της Βασιλείας.

Φλάβιο Ζανόν, 14 Μαρτίου 2011